

TURAN Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi (TURANusbb)

Uluslararası Hakemli Dergi Yılı: 2024/Güz, Sayı: 7

ISSN 2792-0879

Anonim Halk Edebiyatının Sorunlarına Bakış: “Çeşmenin Başına Vurmuş Kazanı” Adlı Türkü ve Varyantları Örneği*

İlknur TÜFENKÇİ BALLI **

Öz

Halk edebiyatı, Türk halkının yüzyıllar boyunca ortak bir şekilde oluşturduğu edebî ürünleri ortaya koyma bakımından önemli bir yer teşkil etmektedir. Sözlü olarak başlayan bu edebiyat, yazının bulunmasıyla sözlü ve yazılı olarak varlığını devam ettirmiştir. Halkın duyguları, düşünceleri, hayalleri dilden dile gönülden gönüle bu şekilde aktarılmıştır. Türk ruhunu yansıtan ve halkın diliyle söylenegele edebiyat unsurları, elbette yazılı veya sözlü aktarım esnasında çeşitli sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Birçok sebebe dayanan hatalar, kaynağını sözlü kültür ürünlerinden alması ve dilden dile, kulaktan kulağa aktarılması bakımından en çok da anonim halk edebiyatında varlığını göstermiştir. Anonim halk edebiyatının en önemli unsurlarından biri olan türkü; bu çalışmada bize yol gösterecektir. En eski çağlardan beri Türk halkının duygusunu, inancını ve durumunu barındıran türkü özelinde meselelere bakılarak; bir türkü örneğinden hareketle anonim halk edebiyatının sorunlarına değinilmiştir. Çalışmaya konu olan türkü ve varyantları, araştırmanın temel kaynağını oluşturmaktadır. Türkülerin varyantları tespit edilip karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu çalışmada amaç, özelden genele giderek edebiyatımızdaki meselelere çözüm önerileri sunmak ve çözüme katkıda bulunmaktır. Bunun için Sonuç kısmında önerilere yer verilmiştir. Sözlü edebiyatın genelinde var olan değişimin ve yeniden üretimin incelenen türküde de var olması bu tip anlatımların doğası gereği olağandır. Çalışmada, sözlü gelenek ürünü olan türkülerin incelenmesi neticesinde farklılaşmanın sebepleri üzerinde durulmuş, bu farklılaşmanın olumlu ve olumsuz sonuçları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Türkü, varyant, folklor, Anonim Halk Edebiyatı, Türk Halk Edebiyatı

Türkler, tarih sahnesine çıktıklarından beri daima gelişen ancak niteliğini hiç kaybetmeyen müşterek millî geleneğe bağlı bir edebiyata sahip olmuşlardır. Bu edebiyat günümüzde “halk edebiyatı” olarak adlandırılmaktadır. Halk edebiyatı, toplumun ortak bir ürünüdür ve halkın ruhunu en iyi şekilde yansıtır. Bundan dolayıdır ki edebiyatımızın içinde özel bir yere sahiptir.

Türkiye’de, Ziya Gökalp’in “Halka Doğru” dergisinde yayımladığı makaleyle başlayan halk bilimi çalışmalarından bugüne yaklaşık yüz yıl geçmiştir. Geçen süre zarfında “halk edebiyatı” konusundaki belirsizliklerin çoğu açığa kavuşmuş olsa da ittifak sağlanamayan noktalar güncelliğini korumaktadır.

* Geliş tarihi: 16.10.2024

Kabul Tarihi: 08.11.2024

Atf: Tüfenkçi Ballı, İ. (2024). Anonim halk edebiyatının sorunlarına bakış: “Çeşmenin Başına Vurmuş Kazanı” adlı türkü ve varyantları. *TURAN Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi (TURANusbb)*, 7: 42-56.

** Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türk Halk Edebiyatı, Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, ANKARA/ TÜRKİYE, E-posta:ilknur.tufenkci@hotmail.com ORCID: 0000-0001-7926-8912

Türk folkloru ve edebiyatıyla ilgili artan çalışmalar, birçok konunun netliğe kavuşmasına yardım etmiştir. Halk edebiyatının alt başlıkları ve takip edilen geleneklerin sınıflandırılması noktasında problem kalmamıştır. Ancak “anonim halk edebiyatı” konusunda aynı şeyleri söylemek mümkün değildir. Halk edebiyatının içerisinde en çok çözülmemiş sorun barındıran kollarından biri; Anonim Halk Edebiyatı’dır.

“Anonim Halk Edebiyatı” kavramının genel tanımı konusunda uzlaşmaya varılmıştır. Ancak tanım kapsamına giren ürünler ve tasnifleri konusunda fikir birliğine varılamamıştır. Bu alana sözlü kültür ürünlerinin kaynaklık etmesinden dolayı hâlâ birçok ihtilafli nokta bulunmaktadır. Özellikle tür ve şekil konusunda çok farklı görüşler mevcuttur.

Anonim halk edebiyatının en önemli unsurlarından biri olan türkü; sözleri, hikâyeleri ve ezgileri ile Türk folklorunu en iyi şekilde yansıtan türlerden biridir. Türk coğrafyalarının hemen hemen her yerinde gerçekleşen olaylara türküler yakılmış; türkü ezgileri, hikâyeleri günümüze kadar dilden dile aktararak ulaşmıştır (Akyıldız, 2020, s. 244). Bu aktarım, türkülerdeki değişimi ve gelişimi beraberinde getirmiştir.

Türküler, sözlü kültürün ürünü olması sebebiyle birçok meseleye ev sahipliği yapmaktadır. Öncelikle türkünün tür mü, şekil mi olduğu konusundaki ihtilaf hâlâ devam etmektedir. Ancak biz burada tür ve şekil meselesini başka bir çalışmaya bırakarak türkülerin icra edilmesi, derlenmesi ve yazıya geçirilmesi esnasında ortaya çıkan durumlar üzerinde duracağız.

Türküler; çok eski çağlardan beri insanımızın duygusunu, inancını, düşüncesini, ruh hâlini ve durumunu barındırmasından dolayı Türk halkı ve Türk kültürü için önemli bir yere sahiptir. Bu özelliklerinden dolayı kimi zaman belge görevi görmüşlerdir (Kaya, 2001a, s. 411). Ancak diğer bütün sözlü kültür ürünleri gibi türküler de onu oluşturanın oluşturduğu şekliyle kalmaz. Eser ortaya çıktıktan sonra sürekli bir değişim ve gelişim içerisindedir. Hatta zamanla onu icra eden kişi bile unutulur. Halk edebiyatı ürünü artık halkın ürünü olmuştur. İsmail Görkem’e göre “Folklorik metinler, zaman içerisinde “anonimleşir”. Elbette bu eserlerin ilk önce birer ilk sahibi, yaratıcısı var idi. Ama sözlü gelenek kültürü, bireysel özellikleri zaman içerisinde “anonim” olmaya zorlar.” (2009, s. 417).

Metinler arasılık açısından düşünüldüğünde “mutlak” metin diye bir şey yoktur. Ancak her sözlü anlatım ürününün olduğu gibi türkülerin de ilk söyleyeni bulunmaktadır. Zamanla dilden dile aktarıldığı için türkülerimiz çeşitlenmiş, her söyleyenle türkülerimize birtakım güzellikler eklenmiştir (Yakıcı, 2007, s. 24).

Necdet Kurt türkülerdeki değişim ve gelişimi şöyle niteler: “Sözlü ve müzikli kültür ürünleri taşındıkları her coğrafyada anlatıcıların veya söyleyicilerin yeniden yaratımları ile özünü kaybetmeden, coğrafyanın kendine has özellikleri ile bezenmiş olarak, yeni bir varyant veya çeşitleme şeklinde karşımıza

çıkabilirler.” (Kurt, 2020, s. 78). Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere “varyant”, edebiyat ürününde meydana gelen az ya da çok değişikliklerle var olan yeni esere denmektedir.

Türkü sözlerinin değiştirilmesinin, varyantlaşmasının birçok sebebi vardır. En temel neden, türkünün ve ezgisinin halk tarafından beğenilip içselleştirilmesidir. Halk tarafından kabul gören türkünün ya ezgisi ya da sözleri, daha önce kabul görmüş kadim halk şairlerinin şiirleri, anonim maniler vb. gibi halk edebiyatı ürünleriyle birleştirilerek varyantları oluşturulur (Uslu, 2023, s. 761). Bunun yanında bir türkünün aynı âşık tarafından farklı mekânlarda veya farklı zamanlarda, farklı şekilde anlatılması da muhtemeldir. Yine aynı türkünün farklı âşıklar tarafından farklı biçimlerde söylenmesi de sık karşılaşılan bir durumdur. Bahsedilen bu iki unsur birbirinden farklı olsa da varyantlaşmayı beraberinde getirmektedir. Bu da sözlü edebiyat ürünleri için tabiidir (Elçi, 2011, s.132). Yagubova’ya göre: “Varyantlaşma zorunlu ve doğal bir olaydır. Eğer Varyantlaşma olmazsa, halk edebiyatının halk arasında dolaşımından, hâliyle de halk edebiyatından söz edilemez.” (2024, s. 56). Aynı zamanda türkülerdeki varyantlaşmanın yalnızca sözlerin değişimi şeklinde olmadığı, müziğin ve ezginin de varyant oluşturabileceği bilinmektedir (Elçi, 2011, s. 133).

Halk edebiyatı ürünlerinin zaman içinde varyantlaşmasıyla ilgili elbette sorunlar yaşanmaktadır. Ancak birçok değişime uğramasına rağmen her zaman ilk oluşturulan eser yapı görevi görür. Eklemeler ve çıkarmalar o yapının üzerinden gerçekleşir. Olay örgüsü ve eylemler çoğunlukla korunur. İsimler, yer adları, yöresel kelimeler vb. gibi olay örgüsüne zarar vermeyecek unsurlar değiştirilir. Yani ana yapı korunur. Böylelikle oluşturulan varyantların birçoğu içeriğe katkıda bulunur, onu zenginleştirir ve yeniler (Yagubova, 2024, s. 55).

Türküler farklı coğrafyalarda daha çok varyantlaşmaktadır. Özellikle uzak bir coğrafyaya taşınan türkünün sözlerinde, ezgisinde hatta hikâyesinde değişim meydana gelmesi muhtemeldir. Farklı kültür, farklı insanlar ve farklı zevkler, bu değişimi ortaya çıkaran unsurlardır. Kültürel olarak benzer ve yakın yerlerde değişim sınırlı kalırken uzak ve farklı kültürlerde varyantlaşma daha belirgindir.

Merdan Güven türkülerde varyantlaşmanın sebeplerini aşağıdaki başlıklar altında sınıflandırmıştır:

1. Askerlik
2. İş Gücü Dolaşımı
3. Eğlence Dünyası
4. Tarihî Etkenler
5. Doğal Etkenler ve Coğrafi Yapı
6. İdari Etkenler
7. Etnik Etkenler

8. Kervanlar
9. Gezici Âşıklar
10. Eğitim
11. Memuriyet
12. Göçerler
13. İcracı Yorumu
14. Dinleyici Algısı
15. Evlilikler
16. Nüfus yapısı
17. Kültürel özellikler
18. Coğrafi farklılıklar
19. İklim şartları (2013, s. 152-153)

Varyantlaşmanın Türk halk edebiyatı için zenginlik olduğu ortadadır. Ancak özellikle inceleme ve tasnif esnasında araştırmacılar bazı zorluklarla karşılaşabilmektedir. Kolay bir şekilde değişebilen, cümle eklenip silinebilen bu sözlü gelenek ürünü, muhakkak söz konusu değişimden etkilenecektir. Mehmet Çevik’in bu konu ile ilgili görüşlerine değinmek türkülerdeki sorunların anlama açısından yararlı olacaktır:

Türkü, temelde sözel olarak üretilip yayıldığı için aktarım sürecinde çok rahat bir şekilde değişikliğe uğrayabilmektedir. Bu anlamda bir türküyü dinleyen kişi, daha sonra onu kendisi de söylemek istediğinde doğal olarak duyduğu, anladığı ve aklında kaldığı kadarıyla söyleyecektir. Bu da türkü metinlerinde bazı varyantlarda anlamla ilgili ciddi sorunların ortaya çıkmasına yol açabilmektedir (2022, s. 203).

Doğan Kaya, 2001 yılında yazdığı makalede türkülerde meydana gelen değişimlerin (yazara göre yanlışlıkların) sebeplerini şu başlıklar altında incelemiştir:

- “1. Yöre ve Ezgi Açısından Yapılan Yanlışlıklar
2. Başka Aşığa Mal Edilen Türküler
3. Sahibi Belirtilmeyen Türküler
4. Türkü Metinlerindeki Yanlışlıklar
5. Sahne ve Kasetlerde Yapılan Yanlışlıklar” (2001b, s. 411-432).

Doğan Kaya, 2020 yılında yayımladığı “Türkülerdeki Yanlışlıklar” adlı çalışmasında ise türkülerin incelemesi veya derlemesi esnasında meydana gelebilecek problemlerin sebeplerini aşağıdaki gibi tasniflemiştir:

1. Yanlış Sözler
2. Kafiyesiz Sözler
3. Anlamsız Kelimeler
4. Eksik Dizeli Sözler
5. Eksik Heceli Sözler
6. Fazla Heceli Sözler
7. Şairi Yanlış Türküler
8. Şairi Kayıtlı Olmayan Türküler
9. Yöre ve Ezgi Açısından Yapılan Yanlışlıklar
10. Başka Aşığa Mal Edilen Türküler
11. Sahne ve Kasetlerde Yapılan Yanlışlıklar (URL-1, s. 17-18)

Biz bu çalışmada Manisa'nın Demirci ilçesinden derlenen “Çeşmenin Başına Vurmuş Kazanı” adlı türkü ve varyantları üzerinde duracağız. Bu vesileyle Ege'nin küçük bir ilçesinden derlenen türkünün ne gibi değişimler geçirdiğini görmüş olacağız.

Çeşmenin Başına Vurmuş Kazanı adlı türkü, Manisa'nın Demirci ilçesinden Recep isimli bir kişiden derlenmiştir. Derleme esnasında kaynak kişinin yanında bulunup derleme sürecine şahitlik edilmiştir. Derlemeyle ilgili gözlemler şunlardır: Recep Gömeç türküye hâkimdir, türküyü dedesinden duyduğunu söylemiştir ve türkünün Demirci'nin eski türkülerinden biri olduğunu iddia etmektedir (R.G., kişisel görüşme, 15 Haziran 2024).

Bu çalışmaya TRT repertuarında bahsi geçen türkü aratılarak başlanmıştır. Bu arama sonucunda aynı türkünün birçok farklı varyantı ortaya çıkmıştır. Bu varyantlar, Manisa/ Demirci, Kütahya, Uşak/Eşme ve Afyon/Dinar yörelerine aittir. Bahsi geçen yerler hem mesafe olarak hem de kültürel özellikler bakımından birbirinden çok farklı değildir. Türkünün varyantlaştığı yörelerin coğrafi olarak birbirine yakın olması, varyantlaşma açısından beklenen bir durumdur.

Yakın bölgelerden derlenen bir türkünün, her bir varyantının birbirinden farklı olması, türkünün “urform”unun çok fazla değiştiğini göstermektedir. Dilden dile aktarılırken kelimeler değişmiş, yeni

cümleler eklenmiş veya var olan kelimeler çıkarılmıştır. Hatta türkülerin ezgilerinde bile farklılaşma olmuştur.

Bahsi geçen türkünün varyantları ve derlenen bölgeler aşağıda verilmiştir. Çalışmanın geri kalanında türkülerde meydana gelen değişimler karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

1. Türkü adı: Çeşmenin Başına Vurmuş Kazanı

Yöre: Manisa- Demirci, Kaynak Kişi: Recep Gömeç (1957), Derleyen: Sezai Eren

Çeşmenin başına vurmuş kazanı

Kaşına gözüne vermiş düzeni, gelin düzeni

Sen mi galdın bu yaylanın güzeli

İN gelin yayladan ben konacağım, ben konacağım

Derdine dermanlar ben olacağım, ben olacağım

Çeşmenin başına bir gelin yatmış

Gelinin koynuna kuş yuva yapmış, kuş yuva yapmış

Uyumuş uyanmış yollara bakmış

Sevdiğim gelir de sarar mı diye, sarar mı sarar mı diye

Yaylaya giderken yolum yan gelir

Ah çektikçe ciğerimden kan gelir, gelin kan gelir

Mezarımı yol üstüne kazsınlar

Sevdiğim geçerken belki can gelir, belki can gelir (Eren, 2017, s. 31).

2. Türkü adı: Çeşmenin Başına Bir Gelin Yatmış

Repertuar no: 703, Yöre: Manisa-Kütahya, Kaynak Kişi: Mehmet Yiğit, Derleyen: Emrah Öz

Çeşmenin başına bir gelin yatmış

Gelinin koynuna kuş yuva yapmış

Kuş yuva yapmış

Uyumuş uyanmış yollara bakmış

Sevdiğim gelir de sarar mı diye

Sarar mı diye

Yaylaya giderken yolum yan gelir

Ah çektikçe ciğerimden kan gelir

Gelin kan gelir

Mezarımı yol üstüne kazsınlar

Sevdiğim geçerken belki can gelir

Belki can gelir (URL-2).

3. Türkü adı: Çeşmenin Başına Vurmuş Gazanı

Yöre: Eşme, Kaynak Kişi: Fadime Kılınç, Mediha Kılınç, Derleyen: Celal Vural ve Gülseren Aygün.

Çeşmenin başına vurmuş gazanı

Kostak boylarına vermiş düzeni de gelin düzeni

Sen miyidin bizim köyün güzeli

Sen gideli köyün dadı galmadı da gelin galmadı

Dere senin suyun neden bulanık

Yardan ayrı düştüm yüreğim yanık da ciğerim yanık

Dalgın uykulardan uyur uyanık

Dalgın uykulardan uyanamadım da uyanamadım

Ayazören yönün öte bakıyor

Gız senin hasretin beni yakıyor da gelin yakıyor

Terlemişsin buram buram kokuyor

Al benim mendili sil oylum oylum da sil oylum oylum

Dereler dereler ince dereler

Yine depreşiyor eski yareler de goygun yareler

Bu derdime kimler bulur çareler

Çaresiz dertlere düştüm ağlarım da gelin ağlarım (Tan ve Turhan, 2001, s. 69-70-71).

4. Türkü adı: Çeşmenin Başına Kurmuş Kazanı

Repertuar no: 4842, Yöre: Afyon / Dinar, Kaynak Kişi: Nuri Esentürk, Derleyen: Nuri Esentürk.

Çeşmenin başında kurmuş kazanı

İnce bele yakıştırmış düzeni (vay vay)

Fidan boylarına kurban olduğum

Sen mi oldun şu dinarın güzeli (gelin güzeli)

Hele bakın yumru taşan karına

Erimiş akıyor yarin bağına (vay vay)

Selam söylen o zalimin kızına

Söz verir mi bugün değil yarına (beyler yarına)

Dünya dedikleri bir hınımış

Dostun dosta yâdigarı can ımış (vay vay)

Yalan dünya iki kapılı han ımış

Birinden girip de goyar giderim (çeker giderim)

Mezar arasında dikili taşlar

Al yanak üstüne gül boyamışlar (vay vay)

Duydum gelin kötülere vermişler

Dolu gibi akar gözümden yaşlar (gözümden yaşlar)

Kuşları yuvadan uçurayım mı

Kız seni buradan kaçırayım mı (vay vay)

Aramızda gumaların çayları

Sırtıma bindirip götürüyüm mi (götürüyüm mi)

Derelerden akar bulanık seller

Derdimi söylesem ne bilir eller (vay vay)

El kadar mektuba derdimi yazsam

Kız senin yoluna del'olmuş derler (del'olmuş derler)

Testi koydum çeşmenize doldu mu

Bir yar sevdim haberiniz oldu mu (vay vay)

Kaç yıl oldu ben gurbete gideli

İnce bellerini saran oldu mu (saran oldu mu)

Pulluyu örterler atın üstüne

Kaymağı dökerler balın üstüne (vay vay)

Hangi yoldan geleceksin ay gelin

Gül yağları dökem yolun üz-stüne (yolun üstüne) (URL-3).

5. Türkü adı: Pınarın Başına Kurmuş Kazanı

Repertuar no: 2960, Yöre: Uşak / Eşme, Kaynak Kişi: Mustafa Öztürk, Derleyen: TRT

Pınarın başına kurmuş kazanı

Topak boylarına vermiş düzeni

Sen miydin bizim köyün güzeli

Sen gideli köyün dadı galmadı

Kara tiren düz ovayı dolandı

Deniz dalgalandı suyu bulandı

Bizim köye yeni bir dert dadandı

Terkettim sılayı gurtulamadım

Yürü gelin yürü medet sendedir

Ben biliyom her gabahat bendedir

Şurda bir güzel var beni aldadır

Merd ol yarım merd ol ayrılmayalım (URL-4).

1 ve 2 numaralı türkülerde bakıldığında her iki türkünün de yakın bölgelerden derlenmiş olduğunu gözlemlemekteyiz. 2 numaralı türkü, 1 numaralı türküden bir dördlük eksiktir. Türkülerdeki diğer iki dördlük birbirinin aynısıdır. Buradan da anlaşılıyor ki Demirci’den Kütahya’ya aktarılan türkü eksik aktarılmıştır. Bu eksiklik bir kelime veya cümle değil, bir dördlüktür. Bu, türkünün yakın bölgeye taşınmasına rağmen çok fazla değişikliğe uğradığını göstermektedir. Ayrıca incelenen varyantlar TRT repertuarında iki farklı başlıkla yer almaktadır. 1. türkü “Çeşmenin Başına Vurmuş Kazanı” ismiyle anılırken 2. türkü, “Çeşmenin Başına Bir Gelin Yatmış” adını almıştır. Bu durum, incelenen türkülerin hikâyelerinde de değişiklik söz konusu olduğunu göstermektedir.

3, 4 ve 5. örneklere baktığımızda ise bütün türkülerin birbirinden çok farklı olduğunu görmekteyiz. Birbirlerine yalnızca birkaç cümlesi veya dizesi benzemektedir. 1. ve 2. türkülerde bu farklılık daha az bulunmaktadır. Benzer yörelerden derlenen benzer muhtevaya ve ezgiye sahip bu türkülerin birbirinden bu kadar farklı olması aklımıza iki soruyu getirmektedir: Bu türküler ortak bir türkünün parçalanmış hâli midir yoksa aktarım sırasında birbirinden tamamen farklılaşmış mıdır? Bu soruların cevabını şimdi vermek mümkün değildir. Ancak türkünün ilk metnine ulaşıldığı takdirde sorular karşılık bulacaktır. Belki bir gün, bir cönkten veya başka bir yazılı kaynaktan türkünün ilk şekline yakın bir formuna ulaşmak mümkün olabilir.

3. türküde yer alan kostak kelimesi, 5. şiirde topak diye geçmektedir. Yine aynı türküdeki dad kelimesi de tat şeklinde düzeltilmiştir. Buradan anlaşılıyor ki yerel dilde var olan kelimeleri aktarım esnasında değiştirilmektedir. Sözlü kültürün aktarımında varyantlaşmanın doğal bir hadise olduğu düşünüldüğünde örnekteki değişimi beklenen bir durum olarak görmek yerinde olacaktır.

Türkülerin icra esnasında da değişime uğradıkları bilinmektedir. Bunlar, icracıdan kaynaklanan sorunların içerisinde değerlendirilmektedir. 3. örneğimiz olan “Pınarın Başına Vurmuş Kazanı” türküsünün icrasında da kelime farklılaşması görülmektedir. Yerel söyleyişle yazıya geçirilen “dad” kelimesi, icrada “tat” diye seslendirilmiştir. Türküde geçen “gurtulamadım” şeklindeki yerel söyleyiş ise icracı tarafından “kurtulamadım” şeklinde söylenmektedir. Yine türküde geçen “kostak” kelimesi, “topak” şeklinde icra edilmiştir (URL-5). Bu durum, yerel söyleyişlerin değiştirilmesine ve icracıdan kaynaklanan farklılıklara iyi bir örnektir.

Sonuç

Örneklerden de anlaşılacağı üzere, türkülerde hayli fazla değişime uğramış unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar folklor içerisinde meydana gelmesi muhtemel değişikliklerdir. Ancak araştırmaların ve tasniflerin daha sağlıklı yapılabilmesi açısından aşağıda birtakım öneriler sıralanmıştır:

1. Türkülerin ilk şekline (urform) ulaşmak oldukça zordur. Değişimleri gözlemleyebilmek için varsa cönklerden türküyü bulmak veya daha güncel bir türkü için kaset ve video kayıtlarına bakmak gerekmektedir. Yine varsa tez, makale, arşiv, kitap vb. gibi yazılı kaynaklardaki tüm metinler tespit edilip karşılaştırılmalıdır.

2. Türküleri belirleyecek, kayıtlarını tutarak arşivleyecek bir kurum veya kuruluş oluşturulması gerekmektedir. Bu kuruluş, üniversiteler bünyesinde veya Kültür Bakanlığı bünyesinde hizmet gösterebilir. Bizler kurulacak bu merkez için; “Türkü İnceleme Merkezi” ve “Türkü Araştırma, İnceleme ve Düzenleme Kurulu” isimlerini önermekteyiz.

3. İcracısı bilenen ancak repertuarda adı geçmeyen âşıkların tespit edilerek repertuara eklenmeleri sağlanmalıdır. Başka bir âşık adına kaydedilmiş olanlar da düzeltilmelidir. Bu problemi yukarıda önerdiğimiz kurum, sağlıklı bir şekilde çözüme ulaştıracaktır.

4. Derleme esnasında kaynak kişiden derlenen türkü ile ilgili tüm bilgiler alınmalıdır. Bunlar, varsa türkünün hikâyesi, ilk kimden duyduğu, nerede duyduğu, hangi bölgeye ait olduğu vb. gibi bilgilerdir. Böylelikle türkülerdeki varyantlaşma unsurları daha kolay incelenebilecektir.

5. Değiştirildiği veya dilden dile farklılaştığı bilinen metinlerin kafaya göre düzeltilmesi çok büyük hatalara sebebiyet verecektir. Şu bir gerçektir ki halk edebiyatı sınırları içerisinde ortaya koyulan bir eser artık halkın ortak ürünüdür. Eser, dilden dile aktararak bir bakıma anonimleşmiştir. Halka ait olan bir unsurun yanlış olduğu düşünülerek değiştirilmesi çok büyük bir hatadır. Bu tip bir zorlamaya gerek

de yoktur. Yapılabilecek şey, varyantları zenginlik olarak görerek çalışmaların kolaylaşması açısından kayda almaktır.

6. Türkü yalnızca yazılı metinlerde varlığını sürdürmemektedir. Bugün burada türkülerdeki varyantlaşmadan bahsedilmesinin sebebi; onun müzik ve ezgiyle dilden dile aktarılmasıdır. Bu aktarım türkünün daha rahat yayılmasını ve kalıcılığını arttırmasını sağlamaktadır. Çünkü ezgi, sözden daha hızlı yayılır, zihinlerde daha çabuk yer tutar. Sözlerin yanında ezgilerin de varyantlaştığı bilinmeli, çalışmalar esnasında bu durum da göz önünde bulundurulmalıdır.

7. Halkın ürünü olan türkülerde, doğası gereği mahalli söyleyişler hayli fazladır. Bundan dolayı, Doğan Kaya'nın önermiş olduğu “Mahallî Kelimeler Sözlüğü” önerisini tekrarlamamanın yararlı olacağını düşünüyoruz (URL-1, s. 69).

Yüzyıllar boyunca dilden dile aktarılacak gelen türkülerdeki değişimler elbette ki doğaldır. Tarih boyunca ortaya çıkan birçok sebep de bu değişimi hızlandırmıştır. Anonim halk edebiyatı çeşitli sorunlar barındırmaktadır. Ancak bu sorunlara takılı kalıp değişimi yani varyantlaşmayı reddetmek, sözlü geleneğe büyük zarar verecektir. İster icracıdan ister derleyenden ister de yazıya geçirenden kaynaklansın, her bir değişimi zenginlik olarak görüp kabul etmek yerinde olacaktır.

Kaynakça

- Akyıldız, S. G. (2020). Bir türkünün doğuş hikâyesi: “Ay Deresi”. *Millî Folklor*, 127, 32/16, 244-259.
- Çevik, M. (2022). Divan edebiyatı araştırmalarından halk edebiyatı araştırmalarına metot transferi ve Âşık Veysel'in bir şiiri. *Folklor Akademi Dergisi*, 5(1), 193-207.
- Elçi, C. A. (2011). Sözel ve müzikal varyantlaşma: manilerin türkü içindeki dönüşümleri. *Millî Folklor*, 23/91, 130-139.
- Eren, S. (2017). *Gönül dilinden Demirci*. Kardeşler Matbaası.
- Görkem, İ. (2009). Düünden bugüne ‘Türk sözel edebiyatı’: Değişim ve dönüşüm. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 39, 411-422.
- Güven, M. (2013). Türkülerin varyantlaşması. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 50, 145-156.
- Kaya, D. (2001a). *Folklorumuzda beddua söyleme geleneği ve Türk halk şiirinde beddualar*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Kaya, D. (2001b). Türkülerin derlenmesinde, kayda geçirilmesinde ve icra edilmelerinde yapılan yanlışlıklar. *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni*, 411-432.

İlknur TÜFENKÇİ BALLI *Anonim Halk Edebiyatının Sorunlarına Bakış: “Çeşmenin Başına Vurmuş Kazanı” Adlı Türkü ve Varyantları Örneği*

Kurt, N. (2020). Anadolu coğrafyası dışındaki hey onbeşli çeşitlemeleri. *Etnomüzikoloji Dergisi*, 3/1, 77-96.

Tan, N.,Turhan, S. (2001). *Uşak türküleri*. Uşak Valiliği Kültür Yayınları, 69-71.

Uslu, E. (2023). Hâzâ Mecmû'a-i Sâz ü Söz'de yer alan türkülerin varyantlaşma açısından incelenmesi. *Ulakbilge*, 87, 757-768.

Yakıcı, A. (2007). *Halk şiirinde türkü*. Akçağ Yayınları.

Yagubova, C. (2024). Anlatıcının icrası sürecinde varyantlar. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (22), 55-67.

URL-1: Kaya, D. (2020). *Türkülerdeki Yanlılıklar*. Erişim adresi: <https://dogankaya.com/kitaplar.asp?e=2> (Erişim tarihi: 29.09.2024)

URL-2: Çeşmenin Başına Bir Gelin Yatmış. (2016). Erişim adresi: <https://www.repertukul.com/CESMENIN-BASINA-BIR-GELIN-YATMIS-703> Erişim tarihi: 20.09.2024

URL-3: Çeşmenin Başına Kurmuş Kazanı. (2016). Erişim adresi: <https://www.repertukul.com/CESMENIN-BASINA-KURMUS-KAZANI-4842> Erişim tarihi: 20.09.2024

URL-4: Pınarın Başına Kurmuş Kazanı. (2016). Erişim adresi: <https://www.repertukul.com/PINARIN-BASINA-KURMUS-KAZANI-2960> Erişim tarihi: 23.09.2024

URL-5: Adile Kurt Karatepe - Pınarın Başına Kurmuş Kazanı (21.01.2018). Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=vhQc5ok04KY> Erişim tarihi: 21.09.2024

Overview of the Problems of Anonymous Folk Literature: ‘The Cauldron Hit the Head of the Fountain’ Example of Turkish Folk Song and Variants*

İlknur TÜFENKÇİ BALLI**

Abstract

Folk literature has an important place in terms of revealing the literary products that the Turkish people have created in a common way for centuries. This literature, which started orally, continued its existence in oral and written form with the invention of writing. The elements of literature, which reflect the Turkish spirit and are sung in the language of the people, have, of course, brought along various problems during written or oral transmission. These errors, based on many reasons, have shown their existence mostly in Anonymous folk literature in terms of taking its source from oral culture products and being conveyed from language to language and from ear to ear. The folk song, one of the most essential elements of anonymous folk literature, will guide us in this study. The issues will be examined in the special case of the folk song, which has harboured the feelings, beliefs, and situations of the Turkish people since the earliest ages; the problems of anonymous folk literature will be addressed based on a folk song example. The aim is to offer solutions to the problems in our literature and contribute by going from specific to general. Suggestions are given in the conclusion part of the study. With these suggestions, it is aimed to prevent the wrong transmission of folk songs, which are the memory of the Turkish nation, from generation to generation because every wrong transfer will take away a value from our cultural treasure. The duty of folklorists is to address these problems with a solution-oriented approach.

Keywords

Folk Song, variant, folklore, Anonymous Folk Literature, Turkish Folk Literature

---

* **Date of Arrival:** 16.10.2024

Date of Acceptance: 08.11.2024

Citation: Tüfenkçi Ballı, İ. (2024). Anonim halk edebiyatının sorunlarına bakış: “Çeşmenin Başına Vurmuş Kazanı” adlı türkü ve varyantları. *TURAN Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi (TURANusbb)*, 7: 42-56.

** PhD Student, Ankara Hacı Bayram Veli University, Department of Turkish Folk Literature, Turkish Folk Literature, ANKARA/TURKEY, E-mail: ilknur.tufenkci@hotmail.com ORCID: 0000-0001-7926-8912

Взгляд На Проблемы Анонимной Литературы На Примере Народной Песни-Тюркю “Çeşmenin Başına Vurmuş Kazanı” И Ее Вариантов*

Илькнур ТЮФЕНКЧИ БАЛЛЫ**

Аннотация

Народная литература, создававшаяся на протяжении веков турецким народом, занимает важное место в науке. Эта литература, берущая свое начало в устной форме, в дальнейшем, с появлением письменности продолжала существовать как в устной, так и в письменной формах. Таким образом, чувства, мысли и чаяния людей передавались из поколения в поколение. Неизбежен тот факт, что с развитием фольклорных произведений, отражающих дух турецкого народа, в процессе устной и письменной передачи сформировался и ряд проблем. Неточности и ошибки, имеющие разную этиологию, наиболее явно наблюдаются именно в произведениях народной литературы по причине ее передачи из уст в уста. Народная песня-тюркю – один из наиболее важных жанров устного-народного творчества, является объектом данного исследования. В работе рассматриваются вопросы анонимной литературы, основываясь на примере тюркю, которая в свою очередь передает чувства, верования и состояние турецкого народа с древних времен. Помимо этого, фиксируются варианты песен-тюркю и производится сравнительный анализ. Цель исследования – произвести попытку решения проблем в народной турецкой литературе, двигаясь при этом от частного к общему. В заключении приводятся рекомендации относительно данной темы. Такие особенности как изменения и новое воспроизведение, характерные для жанров устной литературы, также присутствуют и в народной песне-тюркю. В исследовании основное внимание уделяется причинам вариативности тюркю. Также были выявлены положительные и отрицательные последствия этой вариативности.

Ключевые слова

Народная песня, вариант, фольклор, анонимная народная литература, Турецкая народная литература

---

* Дата поступления статьи: 16.10.2024

Дата принятия статьи: 08.11.2024

Ссылка: Tüfenkçi Ballı, İ. (2024). Anonim halk edebiyatının sorunlarına bakış: “Çeşmenin Başına Vurmuş Kazanı” adlı türkü ve varyantları. *TURAN Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi (TURANusbb)*, 7: 42-56.

** Аспирант, Анкарский Университет им. Хаджы Байрама Вели, кафедра тюркологии, отделение народной тюркской литературы. АНКАРА/ТУРЦИЯ. Электронная почта: ilknur.tufenkci@hotmail.com ORCID: 0000-0001-7926-8912